

להפלאה, ומשום שנאמר "כי יפליא", ומשמע: שיהא נזרו מפורש על הודאי, ולא נזיר בתורת ספק. (13)

ומקשינן: הניחא לרבי טרפון, אלא לרבנן מאי איכא למימר [מה בא "כי יפליא" לרבנות]!?

אלא מיבעי ליה — ל"שני פעמים כי יפליא" — לכתנאי:

היתר נדרים, התרת נדרים שאמרו חכמים שהחכם מתיר את הנדר פורחין באויר כלומר: מעט רמז יש לדין זה במקרא, ואין להן על מה שיסמוכו, אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבעל פה.

רבי אליעזר אומר: יש להם על מה שיסמוכו, שנאמר: "איש כי יפליא כי יפליא" שתי פעמים [בערכין ובזירות], וכדי ללמד:

אחד הפלאה [פירוש] לאיסור כלומר: כשפירש ונדר ואסר עצמו בנדר, ואחד הפלאה להיתר כשבא לפני החכם ומפרש את נדרו לפניו, ואומר: "כך נדרתי ולדעת כן נדרתי, אבל לדעת כן לא נדרתי", והרי הוא בא לידי חרטה, ומתוך כך בא לידי היתר. (14)

מתניתין:

במשנה בתחילת הפרק שנינו: נשים ועבדים יש להן נזירות.

חומר בנשים מבעבדים, שהוא כופה את עבדו, ואינו כופה את אשתו [אלא בדרך של הפרה].

ומשנה זו שלפנינו היא הסיפא של המשנה הקודמת, ומפרשת שיש גם חומר בעבדים מבנשים.

חומר בעבדים שמקבלים עליהם נזירות, מבנשים המקבלות עליהן נזירות:

א. שהוא מפר נדרי אשתו וכיון שהיפר שוב אינו יכול לחזור בו, ואינו מפר נדרי עבדו אלא שיכול למחות בעבדו, ומחאה זו אינה מחלטת כמו הפרה, שאם נתרצה האדון אחר כך שיקיים העבד את נזירותו, הרי זה חייב להשלים את נזירותו. (1)

ב. הפר לאשתו את נזירותה: הפר עולמית, הרי זו הפרה לעולם.

אבל אם הפר לעבדו, כלומר: אם מיחה בעבדו: יצא העבד לחירות ומשלים נזירותו, כלומר: לכשיצא העבד לחירות הרי זה משלים את נזירותו. (2)

"ארוי הלבנון", וראה בהערה הבאה.

2. ב"שיטה מקובצת" בשם הרא"ש הביא מתחילה פירוש על מה ששנינו: "האיש מפר נדרי אשתו, ואינו מפר נדרי עבדו", דהיינו שאם נשתחרר משלים את נזירותו, וכתב על זה הרא"ש "ולא נהירא הך פירושא, דהיינו סיפא היפר לאשתו היפר עולמית, אם לא שנאמר

13. כתבו התוספות, שאף רבי טרפון למד כן מיתור "כי יפליא" האמור בנזירות.

14. דברי הברייתא נתפרשו על פי רש"י בחגיגה י א.

1. נתבאר על פי הרא"ש, [הובאו דבריו בשיטה מקובצת; ודברי התוספות צריכים תלמוד, וראה

גמרא:

עבד שאין נפשו קנויה לו, אלא לאדונו; והוקש נזירות לנדרים שנאמר: "איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה".

תנו רבנן:

אי הכי אפילו גבי נדרים נמי, אם יאסור העבד את עצמו בנדר בכל מה שהנזיר אסור בו, נמי יש לנו לומר שיכול האדון לכופו —

למה [בשו"א תחת הלמ"ד; לאיזה ענין] רבו כופו?

לנזירות שאם קיבל העבד על עצמו נזירות, רבו מוחה בו שלא יקיים נזירותו.

ואילו מלשון הברייתא נראה, כי אותו אסור עצמו, אם קיבל על עצמו בדרך של נזירות הרי האדון כופהו שלא יקיים את נזירותו, ואילו כשקיבל על עצמו בדרך של נדר אין האדון יכול לכופו, ומה בין זה לזה! (4)

אמר רב ששת:

הכא — בברייתא שחילקה בין נזירות לנדרים — **במאי עסקינן:**

כגון שהיה אשכול של ענבים מונח לפניו של העבד, ומלמדת הברייתא: שאם אסר את

אבל לא כופה האדון את עבדו לנדרים, [ולא לשבועות], (3) ולא לערכין, שאם אסר העבד על עצמו איזה דבר בנדר אין רבו יכול לכפותו שלא לקיים את נדרו, [וכן אם נשבע צריך לקיים את שבועתו, ואין רבו מוחה בו], ואם נתחייב העבד מפרשת ערכין, ויש לו ממה לשלם אין רבו כופהו שלא לשלם.

ומקשינן: מאי שנא גבי נזיר שהאדון כופהו, משום דאמר רחמנא בפרשת נדרים: "לאסור איסר על נפשו" ולמדנו שאין הכתוב מדבר אלא במי שנפשו קנויה לו [לעצמו], יצא

אבל ברא"ש הרי מבואר בהדיא שלפי פירוש זה אינו "פרושי קא מפרש"; ובהכרח שבאמת שני דינים הם, שכרישא השמיענו התנא שהאדון יכול לחזור בו ממחאתו, אבל מה שלא איכפת לו לאדון שישלים נזירותו בזה לא די; וסיפא אשמועינן שכל כח האדון בעבדו אינו אלא כל זמן שהוא עבד, אבל משנשתחרר אין מועילה מחאת האדון, ושני דינים הם; וראה מה שיתבאר בהערות על סוגיית הגמרא אחר המשנה הבאה בעמוד זה.

3. במסורת הש"ס הביא דכן גרסינן בתוספתא, וכן נראה מהמשך הגמרא, שאף שבועות נזכרו בברייתא; וראה לשון התוספות.

4. כן נראה לבאר את קושיית הגמרא.

דפרושי מפרש; ונראה לי, שהוא מיפר נדרי אשתו אף אם נתרצה אחרי ההפרה שתקיים את נדרה, אין עליה תורת נזירות שכבר נתבטל הנדר, ובעבדים אף אם כפהו לשתות יין, אם יאות האדון אחר כך שיקיים נזירותו, צריך לקיימו".

והרע"ב פירש את הרישא: "אם כפה את עבדו לעבור על נדרו ורצה אחר כך בקיומו חייב העבד לקיימו"; וכתב על זה ב"תוספות יום טוב": לפי זה הפר לאשתו הפר עולמית פירושא קא מפרש"; ביאור דבריו שדין הסיפא דין אחד הוא עם הרישא כי מאחר שמבואר ברישא שאם חדל האדון למחות בעבדו צריך העבד להשלים את נזירותו, הרי שהוא הדין אם חדל האדון מלהיות האדון, ובהכרח שפרושי קמפרש.

עצמו באשכול על ידי שקיבל עליו נזירות מן האשכול, (5) הרי האדון כופהו, ואם אסר העבד על עצמו את האשכול בנדר, אין האדון יכול לכופו; והחילוק הוא:

גבי נדרים, דכי מיתסר העבד בהאי אשכול לא מיתסר באחריו [כשנאסר העבד באשכול זה בנדר, הרי לא נאסר אלא בזה האשכול בלבד ולא בשאר ענבים או יינות], לכן **לא מצי האדון כפי ליה לעבדו**, שהרי אין הפסד לאדון אם לא יאכל העבד את האשכול המסויים שלפניו.

אבל **גבי נזירות, דכי מיתסר בהאי אשכול על ידי שקיבל עליו נזירות ממנו**, הרי **איתסר אף בכולחו** [נאסר העבד אף בשאר ענבים ויינות], וכמו ששינונו במשנה לעיל יא א: מזגו לו את הכוס ואמר: "הריני נזיר ממנו" הרי זה נזיר. (6)

ולכן **מצי האדון כפי ליה לעבדו** שלא יקיים את נזירותו, כי היות ועל ידי מניעת העבד מכל מה שנאסר לנזיר הרי יוכחש העבד ולא יהא בו כח לעבוד, מסתבר שעל אופן זה בלבד הוא שאמרה תורה שאינו יכול לאסור את עצמו, אלא יכול האדון למחות בו.

תמהה הגמרא:

וכי אטו **גבי נדרים** שלמדנו בברייתא שאין האדון כופהו, **מי לא עסקינן גם באופן דכי לא אכיל אותו אשכול חליש לביה** [יחלש לבו], ולא יהא בו כח לעבוד?!

והרי ודאי שאפילו באופן זה עוסקת

הברייתא, ומכל מקום אין האדון יכול לכופו, ובאופן זה הרי תיקשי: מה בין נזירות לנדרים?!

אלא אמר אבוי:

הכא בברייתא במאי עסקינן: **כגון שהיה חרצן מונח לפניו** שאינו טוב לאכילה, שאם אמר: "הריני נזיר ממנו" יכול האדון למחות בו, ואילו אם אמר "חרצן זה עלי" אין האדון יכול למחות בו; והחילוק הוא:

גבי נדרים דבהאי חרצן הוא דמיתסר ולא בשאר דברים שהנזיר נאסר בהם, לכן **לא מצי האדון כפי ליה**, שהרי במניעת אכילת חרצן לא יחלש לבו.

אבל **גבי נזיר** דכשאמר על החרצן: "הריני נזיר ממנו" **איתסר נמי באחריו** [נאסר הוא אף בשאר ענבים ויינות], לכן **מצי האדון כפי ליה**, שהרי יחלש לבו ולא יהא בו כח לעבוד. (7)

ואכתי מקשינן: **וגבי נדרים** — שמבואר בברייתא שאין האדון כופהו — **מי לא עסקינן** אף באופן דאי **לא אכיל ליה** להאי חרצן חליש, כלומר: וכי אטו אין הברייתא עוסקת אף באופן שזקוק הוא לאכילת החרצן, ואם לא יאכלנו יחלש לבו?!

אלא מכח קושיא זו **אמר רבא** פירוש אחר בברייתא; שאין כוונתה לומר שבנזירות יכול הוא לכפות ובנדרים אינו יכול לכפות, אלא בהיפוך:

5. נתבאר על פי הרא"ש.

6. נתבאר על פי הרא"ש.

7. כן נראה לבאר דברי הגמרא על פי דרך

הרא"ש דלעיל, וראה גם במאירי. @89@99

לאחרים — שהרי מכחיש כחו ואינו חזק למלאכה של אדונו — שאין הרשות בידו של העבד לישיבע; וכשם ששבועה אינה חלה, כך נדר אינו חל.⁽⁹⁾

מתניתין:

עבר העבד שקיבל על עצמו נזירות מכנגד פניו של אדונו, כלומר: ברח.

רבי מאיר אומר: לא ישתה העבד יין משום נזירותו.

רבי יוסי אומר: ישתה העבד יין; ובגמרא תתבאר מחלוקתם.

גמרא:

קא סלקא דעתין, שהמשנה עוסקת באופן שמחה האדון בעבדו,⁽¹⁰⁾ וברח העבד ונתייאש האדון ממנו, וכיון שנתייאש ממנו יצא העבד מרשותו; ואם כן לימא בדשמואל קמיפלגי:

למה רבו "צריך" לכפותו, כלומר: באיזה ענין קבלת העבד חלה ואינה מתבטלת אלא במחאת האדון — רק לנזירות —

ואין צריך האדון לכפותו לנדרים, כלומר: אף בלי שימחה האדון בעבדו אין הנדר חל כלל כשנדר באופן שתיפגע מלאכת אדונו, וכן אינו צריך לכפותו לשבועה שאינה חלה כלל כשפוגעת היא במלאכת אדונו —

ומה שאמרו בכרייתא "ולא לערכין" אינו שוה לנדרים ושבועות, אלא לומר: שאין מועילה מחאתו של האדון לבטל את קבלת העבד.⁽⁸⁾

ומפרשת הגמרא: מאי טעמא אין נדרי ושבועות העבד חלים כלל?

דאמר קרא בפרשת שבועות: "נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב", ודרשינן: מה הטבה [נשבע "להיטיב"] רשות היא, אף הרעה [נשבע "להרע"] דוקא כשהיא רשות —

הרי למדנו: יצא עבד ששבועתו היא להרע

"הריני נזיר", כדרשינן שם: "לאסור יין מצוה כיין הרשות", אלמא הנזירות חל על דבר שאין הרשות בידו, ולכך חל נזירות העבד כל זמן שלא ימחה האדון; אבל ודאי אם מיחה, לענין זה נדרוש "לאסור איסור על נפשו", מי שנפשו קנויה לו, שתועיל מחאת האדון, ואם אינו ענין לנדרים, שהרי אינו צריך למחות, תנהו ענין לנזירות.

10. כן נראה בפשוטו לבאר, שהרי בלי מחאה צריך העבד לקיים נזירותו, ובעת בריחתו מנין לעבד שמחה בו רבו.

8. כי האדון אינו מפסיד בהתחייבות העבד, שאם אמר העבד "ערכי עלי", ולכשישתחרר או יתנו לו מתנה על מנת שאין לרבו רשות בו, ישלם העבד להקדש, תוספות. ולשונם אינו בדקדוק לכאורה, כי מה שכתבו "ולכשישתחרר" אינו ענין לכאן, כי אפילו אם היתה מועילה מחאתו של האדון, היה חיב לשלם לכשישתחרר.

9. כתבו התוספות: אבל נזירות אין להקיש לנדרים, משום דאמר בפרק קמא [לעיל ג ב] דנזירות חלה ואפילו על דבר שאין רשות בידו, כגון דאמר: "שבועה שאשתה" וחזר ואמר

דאמר שמואל:

המפקיר את עבדו או שברח ונתייאש ממנו, יצא העבד לחירות, ואינו צריך עוד גט שחרור מאדונו כדי להיות מותר בישראל — (11)

רבי מאיר — הסובר: לא ישתה — אית ליה דשמואל, והיות ושוב אינו ברשות אדונו, הרי מחוייב הוא להשלים נזירותו, וכמו ששינונו לעיל במשנה: "יצא לחירות ומשלים נזירותו".⁽¹²⁾

אבל רבי יוסי לית ליה דשמואל, ועדיין ברשות אדונו הוא, ולכן ישתה יין.

ודחינן: לא כאשר פירשת שמשנתנו עוסקת באפן שנתייאש הימנו, ואם כן בהכרח שרבי יוסי אינו סובר כשמואל; אלא: דכולי עלמא אית להו דשמואל, ואם אכן נתייאש האדון ממנו, הרי זה כמי שנשתחרר בגט ואינה מועילה לו מחאת האדון שמחה בו —

אלא משנתנו עוסקת באופן שלא נתייאש הימנו, ונחלקו בדין העבד בשעת בריחתו עד שיחזור לאדונו; ובהכי קמיפלגי:

מאן דאמר — רבי יוסי — ישתה העבד יין בשעת בריחתו, כי סבר האדון בלבו: סוף סוף מיהדר הדר ואתי גביה [הרי בסופו של

בריחתו, וכפי שנתבאר לעיל שאנו עוסקים באופן שכבר מחה האדון.

ב. בפשוטו ביאור תליית דין נזירות העבד בשעת בריחתו בדינו של שמואל, הוא, על פי מה שנתבאר לעיל במשנה בכוננת הרא"ש [ראה הערה 2], שמחאת האדון אינה צריכה להיות קיימת ועומדת, אלא כיון שמיחה מיחה, ואין העבד חייב להשלים נזירותו אלא באחד משני אופנים, או שחזר בו האדון, או שפקעה רשותו של האדון בעבדו וכגון שנשתחרר, ואף כשנשתחרר אין זה משום שבטלה מחאת האדון, אלא משום שנשתחרר.

ואם כן, יש לומר שדרשת הכתוב "מי שנפשו קנויה לו" שמזה נלמד שאין נדרי העבד חלים אם ימחה בו האדון, היינו מי שנפשו קנויה לאדונו בקנין איסור [ודומה לתרומה], ועד שלא פקע קנין האיסור עדיין הוא ברשות האדון לענין זה; ואף על פי שאם כבר אינו אדונו לקנין הממון אין מחאתו שימחה עכשיו מועילה לו, שהרי אין לו שום הפסד ממניעת הנהגת הנזירות, מכל מקום כיון שכבר מיחה מיחה, ועד שלא תחזור נפשו של העבד להיות קנויה

11. רש"י קדושין עב ב.

ולתוספת ביאור: שני קנינים יש לאדון בעבדו:

האחד: קנין ממון.

השני: נקרא בלשון הראשונים "קנין איסור", וקנין איסור זה הוא האוסרו בבת ישראל, וכן אכילת עבד כהן בתרומה, וקנס שמשלם בעל השור שהרג את העבד לאדונו, הכל תלוי בקנין איסור זה [כמו שהביא ב"קין אורה" כאן].

וחידש שמואל, שהמפקיר עבדו ופקע קנין הממון שיש לו בעבדו, הרי היא מפקיעה ממנו ממילא את הקנין איסור; ולמד שמואל [גיטין לח א] דין זה מן הכתוב [שמות יב]: "וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו אז יאכל בו", וכי אטו "עבד איש" ולא עבד אשה, אלא עבד שיש לרבו רשות עליו קרוי עבד, שאין לרבו רשות עליו [כגון שהפקירו] אין קרוי עבד", וראה בהערה הבאה.

12. א. לשון התוספות הוא: שעתה אינו ברשות רבו "ולא תועיל לו עוד מחאתו", פירוש: מחאתו שמחה כבר, לא תועיל החל משעת

דבר ישוב אלי], ואם כן רצוני הוא דלישתי
המרא [שישתה העבד יין], **כי היכי דלא**
ליכחוש [כדי שלא יוכחש העבד].⁽¹³⁾

ולמאן דאמר — רבי מאיר — **"לא ישתה"**,
 כי אדרבה כך **סבר** האדון בלבו: **ליהוי ליה**
 לעבד **צערא** [יצטער העבד במניעת שתיית
 יין], **כי היכי דליהדר גביה** [כדי שישוּב אליו]
 ואז ישתה יין.

מתניתין:

א-ג נזיר שגילח תגלחת טהרה במלאת ימי
 נזירותו, ונדדע לו שהוא טמא, כלומר: נודע
 לו לאחר התגלחת שנטמא בתוך ימי נזירותו,
 בטומאה הסותרת את נזירותו:

אם טומאה ידועה היא, שבשעת טומאת
 הנזיר היה אפילו אחד בסוף העולם שידוע
 בקיומו של המת,⁽¹⁾ הרי זה **סותר** את ימי
 נזירותו, ואף שכבר גילח.

ואם "טומאת תהום" היא [טומאה נעלמת,
 כאילו היתה בתהום], שאין אפילו אדם אחד
 שידוע בשעת טומאת הנזיר על קיומו של
 מת באותו מקום, **אינו סותר**.

ומסקנת הגמרא, שהלכה למשה מסיני היא.

אבל **אם עד שלא גילח** נודע לו שנטמא בתוך
 מנין ימי נזירותו —

בין כך ובין כך [בין שטומאת התהום היא,
 ובין שטומאה ידועה היא] הרי זה **סותר**.

בהמשך המשנה מבאר התנא שיש שני
 תנאים ב"טומאת התהום":

א. שתהיה מכוסה.

ב. שלא נטמא בה בשעה שהיה מטהר את
 עצמו מטומאת מת קודמת [אבל אם היה
 מטהר את עצמו מטומאת שרץ ונטמא במת
 ב"טומאת התהום", לית לן בה].

התנא משמיענו את שני התנאים באופן של
 אדם היורד לטבול לטהרתו משרץ או ממת,
 ובדרך אגב משמיענו דינים נוספים.

כיצד הוא דין טומאת התהום:

ירד הנזיר **לטבול במערה** כדי ליטהר
 מטומאה שאינה טומאת מת, ו**נמצא** לאחר
 זמן כזית מן המת **צף על פני המערה**, ויתכן
 שהאהיל⁽²⁾ על המת, אין זו "טומאת
 התהום" והרי הוא **טמא**.

והשמיענו התנא שני דינים:

שכתב בזה המאירי, הובאו דבריו ב"ארזי
 הלבנון".

1. כתב הרא"ש בפירושו: "טומאה ידועה:
 טומאה שאפשר שהיתה ידועה".

2. על פי לשון התוספות שכתבו: "ספק אם היה
 כזית מן המת בתוך המערה בשעה שטבל
 והאהיל", ובדוקא נקטו התוספות שהספק הוא

לעצמו, אין העבד חייב להשלים את נזירותו,
 ולכן תלוי דין העבד בשעת בריחתו בדינו של
 שמואל.

אך ב"קרן אורה" וב"מרומי שדה" וב"חזון
 איש" נתקשו בדמיון הגמרא לדינו של שמואל,
ראה שם.

13. ראה ב"קרן אורה", אם הנידון הוא כשכבר
 מחה האדון, או שעדיין לא מחה, וראה מה